

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ЗБІРНИК СТАТЕЙ

IV Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»

м. Глухів, 9-10 листопада 2017 року

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Національний університет «Львівська політехніка»
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Міжрегіональна Академія управління персоналом
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Глухівський міський відділ освіти
Відділ освіти Глухівської районної державної адміністрації

ЗБІРНИК СТАТЕЙ
IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»
Глухів (9-10 листопада 2017 року)

м. Суми – 2017
ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо»

УДК 159.9
ББК 88.4
А 43

Рекомендовано до друку кафедрою психології (протокол № 2 від 18.10.2017 р.) та радою факультету педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 3 від 07.11.2017 року)

Редакційна колегія:

І. М. Біла – доктор психологічних наук, професор, вчений секретар Відділення психології, вікової фізіології та дефектології Президії Національної академії педагогічних наук України

Я. О. Гошовський – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Н. М. Ільїна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

С. Б. Кузікова – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

В. М. Поліщук – доктор психологічних наук, заслужений працівник освіти, професор кафедри теоретичної та практичної психології Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»;

В. М. Чернобровкін – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету «Кієво-Могилянська академія».

Відповідальні за випуск:

Т. М. Євменова – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Ю. В. Рябко – асистент кафедри психології, практичний психолог Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

A43 Актуальні проблеми практичної психології : збірник статей IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Глухів, 9-10 листопада 2017 року) / Міністерство освіти і науки України, ГНПУ ім. О. Довженка [та ін.]; [ред. кол. : І. М. Біла, Я. О. Гошовський, Н. М. Ільїна, С. Б. Кузікова, В. М. Поліщук, В. М. Чернобровкін] ; відп. ред. Н. М. Ільїна. – Суми : ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо», 2017. – 280 с.

У збірнику опубліковані статті IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми практичної психології», яка відбулася на кафедрі психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка 9-10.11.2017 року.

Публікації, як правило, подаються в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність поданої інформації покладається на авторів.

УДК 159.9
ББК 88.4

Михайлова Н.О., Басараб Н.В. Проблематика особистісної кризи в психологічній науці	81
Михальчук Ю.О. Розвиток професійного «Я»: теоретико-практичний аспект вивчення	85
Міщик Л.І., Смик А.С. Емпіричне дослідження мотивації користування інтернетом у студентську віці	88
Мудрик Н.В., Яремко Р.Я. Емоційно-вольові стани особистості курсантів вищих навчальних закладів Державної служби України з надзвичайних ситуацій	93
Носова І.С. Поняття внутрішньоособистісного конфлікту в психологічній науці	97
Паркулаб О.Г. Психологічний аналіз екзистенційної ситуації сучасної людини	102
Поліщук В.М. Психолого-педагогічний досвід і професійне педагогічне повсякдення	106
Поліщук С.А. Вплив суб'єктивного сприйняття часу на переживання особистістю стресової ситуації	111
Прокоф'єва О.О., Зайцева Ю.М. Вікові особливості становлення громадянської ідентичності	115
Прокоф'єва О.О., Прокоф'єва О.А. Сепарація від батьків як запит у психодраматичній групі	118
Рашковська І.В. Роль учителя у створенні позитивного психологічного клімату в шкільному колективі	123
Руденко Л. А. Формування соціально орієнтованої особистості: комунікативний аспект проблеми	126
Рябко Ю. В. Психологічний супровід професійної підготовки студентів-психологів засобами кіно тренінгу	131
Сокол А.О. Особливості формування пізнавальних процесів у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення	136
Співак Л. М. Психолого-педагогічні умови розвитку національної самосвідомості в студентській молоді	140
Стороженко Ю.О. Психологічна модель формування «вольової» особистості (на прикладі дітей молодшого шкільного віку)	143
Тарасова Т.Б. Особливості методики психологічної освіти батьків	147
Толков О.С. Психологічний супровід працівників вищої школи в умовах змін	152
Цінько С.В. Дія механізму вірогідного прогнозування у процесі сприймання усного мовлення	156

Література

1. Карамушка Л.М. Попередження та подолання конфліктів в установах середньої освіти / Л.М. Карамушка – К. : Інститут психології АПН України, 1994. – 320 с.
2. Матеріали інтернет-сайту [<http://klasnaocinka.com.ua/uk/article/formuvannya-zdorovogo-psikhologichnogo-klimatu-u-s.html>].
3. Пов'якель Н.І. Психологія вирішення педагогічних конфліктів / Н. Пов'якель. – К. : Шкільний світ, 2008. – 128 с.
4. Рашковська І. В. Самооцінка та ідеальне Я підлітка / І. В. Рашковська К. : Шкільний світ, 2016. – 120 с.
5. Шевчук Л. Конфлікти в школі. Психологічний практикум для вчителів / Л. Шевчук // Робота психолога з педколективом [упоряд. Т. Гончаренко]. – К. : Видавничий Дім «Шкільний світ»: Вид. Л. Галіцина, 2005. – 120 с. – С.61–68.

Руденко Л. А.

УДК 159.923.2

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО ОРІЄНТОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ: КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ПРОБЛЕМИ

Розглядається співвідношення категорій спілкування і самотності у контексті формування соціально орієнтованої особистості в сучасному суспільстві. Обґрунтовується роль спілкування у процесах самопізнання й ефективної взаємодії під час міжособистісних стосунків.

Ключові слова: *особистість, суспільство, спілкування, ставлення, міжособистісна взаємодія.*

Сучасному суспільству властивий високий рівень соціальної мобільності, що спонукає людей до встановлення й підтримування численних контактів. Проте, як не парадоксально, саме необхідність мати їх велику кількість призводить до того, що людина починає прагнути самотності. Це виявляється в гострих переживаннях і свідчить про розкол об'єктивної й суб'єктивно сформованої системи особистісних стосунків, яка визначає суб'єктивні ставлення особистості до всіх явищ дійсності. Відтак, сукупність ставлень людини до довкілля й до самої себе є найбільш специфічною характеристикою особистості. М. Волицький підкреслює, що розуміння особливостей цих ставлень дає можливість зрозуміти причини й способи побудови людиною міжособистісних відносин, визначити ступінь її самодостатності в саморозвитку і творенні навколишнього світу, здатності опиратися соціальному тиску ззовні [3, с. 198].

В. М'ясищев сформулював одне із принципів положень психології, що ставлення особистості – її потреби, інтереси, схильності, – є продуктом не певних

абстрактних історичних умов, а, передусім, результатом того, як вдається людині взаємодіяти з цілком конкретним для неї середовищем, і наскільки це середовище дає простір для вияву й розвитку її індивідуальності – і в предметній діяльності, і під час взаємодії з іншими людьми. Він визначав ставлення людини як «свідомий вибірковий, заснований на досвіді, психологічний зв'язок її з різними сторонами об'єктивної дійсності, що виявляється в її діях, реакціях, переживаннях. Вони утворюються і формуються в процесах діяльності» [2, с. 48]. Найважливішими видами ставлень В. М'ясищев вважав потреби, мотиви, емоційні ставлення (приязність, неприязність, любов, ворожнеча, симпатія, антипатія), інтереси, оцінки, переконання. Домінуючим серед них, що підпорядковує собі інші й визначає життєвий шлях людини, є спрямованість особистості. Найвищий ступінь розвитку особистості та її ставлень визначається рівнем свідомого ставлення до навколишнього світу й самосвідомістю, як свідомим ставленням до себе. Головним і визначальним для особистості є її ставлення до людей, що реалізуються в міжособистісних відносинах. Від якості цих відносин залежить успішність соціалізації людини в суспільному оточенні.

Важливою духовною потребою особистості як соціальної істоти, а також основним інструментом, що забезпечує її зв'язок з іншими людьми під час взаємодії, є спілкування. Недостатнє задоволення цієї потреби або спонукає соціально ізольованих людей до персоніфікації предметів, домашніх тварин, створення уявних компаньйонів і розмови з ними вголос, або до занурення у відокремлений від життя нереальний світ з метою пошуку свого місця в ньому. Такі вияви свідчать про те, що людина відчуває самотність, яка негативно впливає на емоційний стан і характеризується почуттям відокремленості особистості від людської спільноти, історичної реальності, гармонійної природної світобудови. Психологічними характеристиками цієї форми самотності є страждання, тривожність, депресія, внутрішній дискомфорт, душевна криза, негативні емоції, що суттєво відображаються на зниженні активності особистості, призводить до втрати або послаблення бажання досягти певних цілей. Такий психічний стан, глибоко проймаючи людину протягом тривалого часу, серйозно загрожує погіршенню її здоров'я, породжує почуття безнадійності, нестерпності й непотрібності, відокремленості від соціуму і втрати свого місця в ньому, викликає тривогу і страх. Людина стає роздратованою, відчуженою, охопленою комплексом провини, сумом, іноді навіть агресією, що часом спричиняє заперечення та недотримання прийнятих у суспільстві морально-етичних норм.

У такий спосіб переживання порожнечі в душі руйнує внутрішній світ особистості, нівелює її глибинні надії та сподівання, викликаючи кризовий стан і порушуючи психічне благополуччя і здоров'я. Унаслідок цього людина заглиблюється у власний внутрішній світ з метою самоаналізу, в неї загострюється сприйняття себе як виняткової та неприйнятної іншими, що прямо призводить до

ексцесів у системі міжособистісних відносин. Багато хто намагається позбутися цього стану шляхом спілкування з близькими, друзями, шукаючи співчуття, розуміння, іноді розраховуючи на поради тощо. Якщо ж таких стосунків немає, то брак спілкування може трансформуватися в самозаглиблення, можливим наслідком якого буде звинувачення інших у своїх невдачах, труднощах, або й самозвинувачення чи самокатування. У такому вигляді потреба спілкування з самим собою має негативний відтінок і може призвести людину до агресії, психічного зриву чи хвороби. Щоб уникнути цього, кожній особистості важливо не просто навчитися жити серед людей, а й гармонізувати свої відносини з ними, не порушуючи при цьому гармонії власного внутрішнього світу, що актуалізує потребу в спілкуванні як необхідну для здорового буття умову, без якої неможливе повноцінне формування в людини жодної психічної функції, жодного блоку психічних властивостей та особистості в цілому.

Водночас, варто пам'ятати й про зворотний бік медалі. Сучасне суспільство відзначається збільшенням ролі інформації та знань, створенням глобального інформаційного простору. Як зазначалося раніше, зростання кількості й частоти соціальних контактів і напруженості відносин часто посилюють бажання людини дистанціюватися від інших, щоб захистити при цьому свій особистий простір. Пересиченість зайвою інформацією, постійний вимушений самоконтроль під час таких контактів, стримування своїх почуттів та емоцій, необхідність «виконувати» певну роль у міжособистісній взаємодії, стомлюють людину, вкрай загострюючи її потребу зрозуміти саму себе, навести певний лад у власній душі. З метою її задоволення індивід починає спілкуватися із самим собою, ніби роздвоюючи власне Я. У такому контексті потреба в спілкуванні (йдеться про спілкування із самим собою) ніби переплітається з потребою в самотності. Адже навіть ідеальне соціальне середовище, найдосконаліші відносини рано чи пізно починають втомлювати й відволікати людину від важливих роздумів і справ. Слід зауважити, що коли останні стосуються проблем і перспектив розвитку суспільства, то самоспілкування на самоті набуває соціального значення і має дієво-творчий характер. У такому випадку самотність слугує на користь не лише суспільству, а й людині, адже обидві сторони отримують сатисфакцію: суспільство одержує корисну дію, а людина має змогу, дистанціювавшись від чисельних контактів, зайнятися конструктивним самоаналізом і зробити щось важливе для себе й інших.

На нашу думку, внутрішня самотність здебільшого зумовлює внутрішнє спілкування, особливо коли його розуміти як акт самопізнання й самовідтворення, діалог із власним Я. У такому сенсі самотність набуває позитивного забарвлення, оскільки стає підґрунтям для ефективної взаємодії в міжособистісних відносинах. Отже, така форма самотності є більш цінною й вагомою для особистості, ніж

короткотермінові, поверхові чи чисто формальні контакти із суб'єктивно не значущими для неї людьми, оскільки сприяє розвитку вміння вести внутрішні діалоги, «прислухатися» до власного сумління, що надзвичайно важливо не лише для ухвалення правильних рішень, уникнення помилок, а й для збереження внутрішньої гармонії, духовного розвитку особистості.

Щоб запобігти виявам негативних форм самотності, людині потрібно свідомо навчитися саморегуляції та самоконтролю психічних станів, а також прагнути збереження партнерських відносин і розширення соціальних зв'язків, які суб'єктивно переживаються й об'єктивно виявляються в характері та способах міжособистісної взаємодії, взаємовпливів людей у процесі їхньої спільної діяльності та спілкування [4, с. 158]. Спілкування, як внутрішня метафізична здатність особистості, допомагає їй відкривати почуття іншого та здійснювати їх безпосередню перцепцію. Відповідно до індивідуальних властивостей і здібностей особистості прояви її суб'єктності в спілкуванні фіксуються в особливостях перетворювальної активності та рефлексії власних стосунків і зв'язків зі світом. У такий спосіб суб'єкт спілкування не лише вносить об'єктивні й суб'єктивні зміни до цього процесу і здійснює відповідну детермінацію змін особистості, а й розкривається сам через власну спрямованість, установки, ціннісні орієнтації, тобто через систему стосунків.

Основою формування культури міжособистісних відносин є принцип гуманізму та ціннісний ідеал особистості – історично зумовлений зразок моральних чеснот і пристойних манер, який впливає на формування поведінково-комунікативного стандарту. І. Зязюн пропонує за одиницю аналізу особистості обрати «динамічні особистісні смисли і розглядати їх як індивідуальне відображення дійсності, що виражає відношення особистості до тих об'єктів, заради яких розгортається її діяльність та спілкування» [1, с. 15]. Усвідомлений таким чином особистісний смисл стає ціннісним надбанням особистості, надає значущості нормам поведінки і сприяє формуванню її соціально-ціннісних якостей.

З точки зору етики, спілкування трактується як форма людського буття та інтерперсональний діалог. У спілкуванні вбачають особливий спосіб існування моралі й реалізації міжособистісних відносин і взаємозв'язків. На думку В. Саф'янова, процес спілкування детермінується й регулюється, передусім, етичними цінностями, ідеалами, принципами і нормами, а також психологічними, соціальними, естетичними і навіть фізіологічними й медичними чинниками. Але саме етичні начала, – підкреслює він, – визначають спрямованість, духовну забарвленість, ціннісну орієнтацію всіх реальних аспектів у сфері спілкування. Причому особливо відзначаються етично-формувальна й етично-регулятивна його функції, оскільки спілкування є як сферою реалізації моральних норм і принципів,

так і сферою морального вибору, що дає людині можливість виразити себе, своє ставлення до оточення і, у багатьох випадках, навіть самореалізуватися [5].

Відповідно до цих концепцій, людина стає особистістю не через перебування в стані самотності, а в процесі діяльності, взаємодії й спілкування з іншими людьми, завдяки чому засвоюється соціальний досвід і твориться власний на індивідуальному рівні. Навчаючись порівнювати себе з іншими людьми, вона виокремлює і творить своє Я. Таким чином, спілкування визнається одним із засобів досягнення людиною щастя, успіхів, опанування культури, задоволення базових людських потреб і є інтеграційною компонентою життєдіяльності людини та її взаємодії із суспільством. Зв'язок між спілкуванням і системою людських відносин неподільний: стосунки, що складаються між учасниками взаємодії, формуються й виявляються через спілкування і впливають на багато її характеристик; спілкування, в свою чергу, реалізує всю систему стосунків людини, формує особистість і водночас розвиває її в координатах соціуму.

Аналіз питання формування соціально орієнтованої особистості під таким кутом зору, дає підстави стверджувати, що у процесі спілкування досягається потрібна організація, єдність і регуляція дій окремих індивідів, інтелектуальна й емоційно-тілесна взаємодія між ними (на противагу відокремленості, відчуженості, самотності), яка сприяє формуванню спільності настроїв і поглядів, взаєморозумінню, згуртованості й солідарності, що складає культурно-комунікативну основу соціального життя суспільства. Водночас спілкування значною мірою впливає на якість соціального життя людини: психологічний комфорт учасників комунікативного процесу підтримується відчуттям задоволеності комунікативним процесом, а постійна незадоволеність соціальними контактами й міжособистісними відносинами створює труднощі в процесі соціалізації. Отже, спілкування – це взаємодіяльність, яка ґрунтується на потребі людини в людині, допомагає особистості усвідомити свою суспільну значущість, рятує від негативних виявів самотності, тобто є дієвим чинником формування соціально орієнтованої особистості.

Література

1. Зязюн І. А. Естетичні засади розвитку особистості / І. А. Зязюн // Мистецтво у розвитку особистості : монографія / [за ред. Н. Г. Ничкало]. – Чернівці : Зелена Буковина, 2006. – С. 14–36.

2. Мясищев В. Н. Психология отношений. Избранные психологические труды / В. Н. Мясищев / под ред. А. А. Бодалева. – М. : Изд-во Института практической психологии, Воронеж : НПО «МОДЭК», 1995. – 356 с.

3. Ничкало Н. Психологія для всіх і для кожного / Нелля Ничкало, Тамара Говорун // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2009. – № 6. – С. 197–202.

4. Руденко Л. Роль спілкування у формуванні соціально орієнтованої особистості / Лариса Руденко // *Pedagogika katolicka : czasopismo katedry pedagogiki katolickiej KUL w Stalowej Woli.* – 2012. – № 11 (2). – S. 156–163.

5. Сафьянов В. И. Этика общения: учебное пособие / В. И. Сафьянов. – М. : Мир книги, 1998. – 164 с.

Рябко Ю. В.

УДК 37.015.3

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ ЗАСОБАМИ КІНОТРЕНІНГУ

У статті з'ясовано підходи до кінотренінгової роботи зі студентами-психологами як засобу психологічного супроводу їх професійної підготовки (на основі досвіду її організації у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка).

Ключові слова: кінотерапія, кінотренінг, професійна підготовка психологів.

Актуальність проблеми. Перегляд і обговорення кінофільмів широко використовуються педагогами, психологами, психотерапевтами, соціальними працівниками як ефективний засіб при вирішенні виховних, профілактичних, розвивальних, корекційних, лікувально-реабілітаційних завдань, однак питання особливостей використання цього потужного ресурсу в супроводі професійної підготовки психологів у науковій літературі висвітлене недостатньо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У статті ми спираємось на роботи А. Баканової, С. Березіна, Л. Іванової, С. Красіна, А. Менегетті, А. Плескачевської, А. Співаковської та ін.

Мета статті: аналіз та обґрунтування основних можливостей використання кінотренінгу в психологічному супроводі професійної підготовки майбутніх психологів, аналіз альтернативних варіантів ведення кінотренінгової роботи зі студентами-психологами.

Виклад матеріалу. На початку 70-х років С. Зонтаг називала кіно «найживішим, найхвилюючим, найбільш значущим мистецтвом». Переживши епоху телебачення та успішно адаптувавшись до епохи Інтернету, кіномистецтво залишається таким і сьогодні, не в останню чергу, через втрату провідних позицій іншими видами мистецтва. Навряд чи можна порівняти кінематограф за оборотом фінансів, популярністю і широтою впливу з будь-яким із них.

Уже на зорі зародження кіно, коли воно було ще чорно-білим і німим, його вплив та культурно-історичне і суспільне значення обговорювали не тільки самі